

S T U D I A I A R T Y K U Ł Y

Zygmunt Wiatrowski

ROLA NAUCZYCIELA WYCHOWANIA TECHNICZNEGO
W PROCESIE WYCHOWANIA PRZEZ PRACĘ

Zainteresowanie problematyką wychowania przez pracę wzrasta tak wśród pedagogów - teoretyków, jak i praktyków, w tym nauczycieli, działaczy oświatowych, a także rodziców. Uzasadnień dla tego stanu rzeczy można przytoczyć wiele, lecz podstawowe z nich bez wątpienia wiążą się ze współczesnym spojrzeniem na pracę człowieka.

W dokumentach VI i VII Zjazdu PZPR wprost stwierdza się, że wychowanie przez pracę należy uczynić powszechnie obowiązującą zasadą wychowania socjalistycznego, dostosowaną do okresów rozwoju człowieka, jego naturalnych predyspozycji i warunków środowiska, a samą pracę - najbardziej znaczącą miarą wartości człowieka w całym okresie jego aktywności zawodowej.

W tej sytuacji słuszne wydaje się zainteresowanie rolą nauczyciela w procesie wychowania przez pracę, a nauczyciela wychowania technicznego w szczególności.

Rozważania na ten temat należałoby rozpocząć od określenia zadań wychowania przez pracę w szkole ogólnokształcącej oraz w zakładzie pracy, bowiem - jak się wydaje - one głównie wyznaczają rolę nauczyciela wychowania technicznego.

1. Z a d a n i a w y c h o w a n i a p r z e z
p r a c ę w s z k o l e o g ó l n o k s z t a ł -
c ą c e j

Wychowanie przez pracę jest aktualne w każdym okresie życia człowieka, stąd mówić można o wychowaniu przez pracę:

- w rodzinie,
- w przedszkolu,

- w szkole ogólnokształcącej /podstawowej i średniej/,
- w szkole zawodowej,
- w szkole wyższej,
- w organizacji młodzieżowej,
- w zakładzie pracy.

Szkoła ogólnokształcąca niewiele miała i ma wspólnego z celowo organizowanym wychowaniem przez pracę. Po prostu jest to szkoła, w której problemy pracy człowieka występują marginesowo. Prowadzony w szkole podstawowej przedmiot: zajęcia praktyczno-techniczne, a w szkole średniej - wychowanie techniczne, jak również włączanie uczniów do tzw. prac społecznych, stanowią jedynie pozór wychowania przez pracę, bowiem w rzeczywistości nabierają one bardziej cech zabawy niż pracy. W następstwie wiedza młodzieży o pracy ludzkiej, jak również o sprawach z tą pracą ściśle związanych, jest minimalna, stosunek do pracy pozostawia bardzo wiele do życzenia, a myśli młodzieży o przyszłej, własnej pracy zawodowej są mało skonkretyzowane. Do takich wniosków doszedł między innymi Andrzej Mężyk w swojej rozprawie doktorskiej p.t. Wpływ wiedzy o pracy ludzkiej na postawę uczniów wobec pracy zawodowej.

Wg T. Nowackiego główną zasadą wychowania przez pracę w społeczeństwie socjalistycznym winno być włączanie dzieci od najmłodszych lat w powszechny, społeczny proces pracy celem przygotowania obywatela - pracownika umiającego współdziałać w codziennym stwarzaniu podstaw bytu materialnego narodu i w codziennym stwarzaniu życia kulturalnego.¹

Zgodnie z powyższym, celem wychowania przez pracę w całym okresie kształcenia przedzawodowego, a szkole ogólnokształcącej w szczególności, powinno być:

- a/ kształtowanie trwałych podstaw stosunku obywatela do pracy, stanowiących jeden z głównych elementów socjalis-

1. Por. T. Nowacki: Rola i zadania systemu oświatowego w przygotowaniu do uczestnictwa w społecznym procesie pracy
W: Kwartalnik Pedagogiczny 1974 nr 4.

- tycznej moralności, a wyrażających się w szacunku do pracy i jej wytworów;
- b/ rozwijanie pozytywnej motywacji w stosunku do każdej pracy, a w szczególności do pracy rolników, robotników kwalifikowanych i równorzędnych;
 - c/ rozwijanie wytrzymałości fizycznej, umiejętności współdziałania, umiejętności organizacyjnych, sumienności, wytrwałości, zaradności i pomysłowości oraz budzenie wiary we własne siły;
 - d/ rozszerzanie wiedzy o rodzajach pracy ludzkiej dla celów preorientacji zawodowej;
 - e/ opanowanie umiejętności posługiwania się prostymi narzędziami pracy.

Realizacja wyżej nakreślonych celów wychowania przez pracę winna sprzyjać ukształtowaniu człowieka, który lubi pracę, chce pracować, ceni każdą pracę, rozumie jej sens moralny, ekonomiczny i społeczny.

T. Nowacki akcentuje pierwszeństwo funkcji motywacyjnej, w zakresie której w szkole ogólnokształcącej, a także w okresach wcześniejszych pozostaje do zrobienia najwięcej. Ważne jest jednak to, aby realizowane w szkole ogólnokształcącej wychowanie przez pracę miało charakter działań ciągłych, co podkreślił w ramach dyskusji nad programem dziesięciolatki St. Kaczor w następujących słowach: "Wychowanie do pracy może być skuteczne, gdy nie będzie działalnością odświętną, lecz codzienną działalnością młodzieży i nauczycieli, rodziców i komitetów opiekuńczych, organizacji młodzieżowych i innych ogniw jednolitego frontu wychowania".²

Istotna rola w tym procesie przypada nauczycielowi wychowania technicznego, co zostanie omówione w części trzeciej artykułu.

2. St. Kaczor: Wychowanie do pracy i przez pracę w: Głos Nauczycielski 1976, nr 20.

2. W y c h o w a n i e p r z e z p r a c ę w s z k o - l e z a w o d o w e j i w z a k ł a d z i e p r a c y

Tę część rozważań należałoby poprzedzić ogólniejszym spojrzeniem na rolę pracy w życiu człowieka, bo jak się wydaje, ona wyznacza cele wychowania przez pracę tak w szkole zawodowej, jak i w zakładzie pracy.

F. Engels stwierdził, że praca stworzyła człowieka i stanowi istotny warunek jego rozwoju. Zgodnie z powyższym można mówić o różnych aspektach, wartościach czy też funkcjach pracy człowieka.

- W aspekcie fizjologiczno-psychologicznym pracę traktuje się jako obiektywną potrzebę człowieka, szczególnie dorosłego i sprawnego fizycznie oraz psychicznie, jak również nieodzowny warunek jego rozwoju.
- W aspekcie ekonomicznym praca stanowi podstawowe źródło i warunek egzystencji człowieka oraz rozwoju gospodarczego kraju.
W procesie pracy powstają wytwory społecznie użyteczne, warunkujące nieustanny rozwój społeczno-ekonomiczny kraju i dobrobyt jednostki.
- W aspekcie społecznym praca, z racji swojego charakteru społecznego, gwarantuje konieczny człowiekowi kontakt społeczny i realizację jego różnorodnych potrzeb.
- W aspekcie wychowawczym istotne jest założenie, że najbardziej prawidłowym wychowaniem człowieka jest wychowanie przez pracę. Człowiek wykonując pracę nie tylko tworzy nowe wartości, ale także podlega nieustannemu rozwojowi osobowemu i społecznemu, doskonaląc w ten sposób samego siebie i swoje otoczenie.
- W aspekcie moralnym istotne znaczenie ma stosunek do pracy, sposób jej traktowania i wykonywania.

Podstawowe dokumenty Partii i Rządu naszego kraju, w tym uchwały VI i VII Zjazdu PZPR, zawierają między innymi tezy:

- człowiek - wartością najwyższą,
- praca - podstawowym miernikiem wartości człowieka.

Te właśnie tezy chyba najlepiej wyrażają sens, rangę i rolę pracy w życiu człowieka.

Z uwagi na to, że nie wszyscy członkowie naszego społeczeństwa tak traktują pracę swoją i innych, aktualny pozostaje problem wychowania przez pracę także w odniesieniu do osób już pracujących.

Cele wychowania przez pracę w szkole zawodowej i w zakładzie pracy można sformułować następująco:

1. Kształtowanie zrozumienia roli pracy człowieka w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju i w dążeniu do dobrobytu.
2. Kształtowanie socjalistycznego stosunku do pracy wyrażającego się w rzetelności, obowiązkowości, zaangażowaniu zawodowym i społecznym oraz w odpowiedzialności za wykonywane zadania zawodowe.
3. Kształtowanie twórczego stosunku do pracy wyrażającego się w dążeniu do doskonalenia metod, środków oraz stanowiska pracy, jak również w czynnym udziale w ruchu racjonalizatorskim, wynalazczości i współzawodnictwa.
4. Kształtowanie i utrwalanie pozytywnego stosunku do zawodu wyuczonego i wykonywanego, w tym:
 - a/ nieustanne rozwijanie i wzmacnianie pozytywnej motywacji pracy,
 - b/ stwarzanie warunków sprzyjających adaptacji w miejscu pracy,
 - c/ dążenie do identyfikowania się z wykonywanym zawodem i środowiskiem pracy.
5. Rozwijanie socjalistycznego stosunku do środowiska pracy, a szczególnie socjalistycznych stosunków międzyludzkich w relacjach:
 - pracownik - pracownik,
 - pracownik - bezpośredni przełożony,
 - pracownik - kierownictwo zakładu,
 - pracownik - otoczenie społeczne zakładu pracy.

Dopiero poprzez realizację tak nakreślonych zadań /celów/ dochodzić można i powinno się do kształtowania osobowości

zawodowej pracującego, która wg K. Czarneckiego stanowi zespół /syndrom/ cech człowieka /uformowanych w toku kształcenia zawodowego i rozwijających się w czasie pracy zawodowej/ zapewniający aktywny kontakt człowieka z materialnym i społecznym środowiskiem pracy oraz przyczyniający się do jego twórczych przeobrażeń.³

3. R o l a n a u c z y c i e l a w y c h o w a n i a t e c h n i c z n e g o

O zadaniach nauczyciela wychowania technicznego w zakresie wychowania przez pracę można mówić już na podstawie wyliczonych w poprzednim rozdziale celów tegoż wychowania tak w szkole ogólnokształcącej, jak i w zakładzie pracy.

Wydaje się jednak, że o tej roli można i należałoby mówić w oparciu o sam program nauczania, w tym wypadku przedmiotu pod nazwą "technika i praca", przewidzianego w obowiązkowej 10-letniej średniej szkole ogólnokształcącej. W założeniach organizacyjno-programowych szkoły 10-letniej, a szczególnie w projekcie programu przedmiotu "technika i praca" mówi się m.in., że technika i praca jako przedmiot kształcenia i wychowania ma za zadanie kształtowanie systemu umiejętności niezbędnych dla szeroko pojmowanej kultury technicznej i kultury pracy.

W wyniku realizacji programu uczeń powinien:

a/ u m i e ć

- rozróżniać główne grupy surowców, materiałów, półfabrykatów i produktów, scharakteryzować ich własności i podstawową technologię;
- posługiwać się podstawowymi narzędziami pracy, przyrządami pomiarowymi, urządzeniami oraz maszynami znajdującymi się w otoczeniu ucznia;
- korzystać z informacji technicznej;
- rozwiązywać proste zadania techniczne, konstrukcyjne

3. K. Czarnecki: Osobowość człowieka pracy. Kształtowanie, funkcjonowanie, doskonalenie w: Szkoła Zawodowa 1975, nr 2.

- i organizacyjne;
- planować pracę i organizować warunki jej realizacji;
- stosować bezpieczne metody pracy;

b/ p o z n a ć i z r o z u m i e ć

- miejsce i rolę techniki we współczesnym świecie;
- główne kierunki rozwoju techniki;
- zjawiska zachodzące w technice w związku z rozwojem rewolucji naukowo-technicznej;
- potrzebę harmonijnego wiązania osiągnięć techniki z ochroną naturalnego środowiska człowieka;
- konieczność humanizacji techniki i pracy;
- kierunki rozwoju gospodarczego kraju i związane z tym potrzeby przygotowania wykwalifikowanej kadry technicznej.

Podaje się przy tym, że umiejętności oparte o wiedzę w zakresie techniki związane z bezpośrednim działaniem wpływać powinny na kształtowanie u uczniów społecznie wartościowych postaw, przejawiających się:

- w prawidłowych wyobrażeniach i skojarzeniach dotyczących techniki;
- w pozytywnej postawie wobec techniki, akceptującej jej znaczenie i rozwój;
- w aktywnej i zaangażowanej postawie wobec rozwoju technicznego własnego środowiska, regionu i kraju;
- w uznaniu wartości dobrze zorganizowanej pracy wytwórczej;
- we współpracy i współdziałaniu w realizacji zadań technicznych, a także w poczuciu współodpowiedzialności za wykonaną pracę;
- w dążeniu do systematycznego rozszerzania swoich umiejętności i wiadomości w zakresie techniki i pracy produkcyjnej.

Jak z powyższego wynika, jest to program obszerny i ambitny. Czy jednak zapewni on pełną realizację tego wszystkiego, co składa się na istotę wychowania przez pracę?

Zależać to będzie przede wszystkim od nauczyciela-realizatora tegoż programu. Można przyjąć, że pełna i właściwa realizacja przytoczonego wyżej programu daje podstawę do

prawidłowej realizacji procesu wychowania przez pracę. Aby tak było, nauczyciel "techniki i pracy" powinien:

- 1/ odznaczać się dobrym przygotowaniem kierunkowym, tj. w zakresie technik mających odzwierciedlenie w programie szkolnym,
- 2/ posiadać umiejętności niezbędne do stosowania podstawowych technik,
- 3/ znać możliwie dobrze organizację i zasady funkcjonowania współczesnych zakładów pracy, a szczególnie zakładów produkcyjnych,
- 4/ rozumieć doskonale sens pracy człowieka, odnosić się do niej z powagą i umieć ją organizować zgodnie z wymaganiami naukowej organizacji pracy,
- 5/ legitymować się umiejętnościami pedagogicznymi, dzięki którym może on ukazywać młodzieży wysoką wartość każdej pracy, rozwijać pozytywny stosunek do niej oraz włączać młodzież do pracy zgodnie z jej możliwościami osobistymi i potrzebami społecznymi,
- 6/ być osobiście przekonany o społecznej potrzebie wychowania dzieci i młodzieży przez pracę i dawać temu wyraz przede wszystkim we własnym stosunku do pracy zawodowej.

Są to przykładowo tylko wymienione cechy nauczyciela wychowania technicznego.

Dodać należy, że rola nauczyciela wychowania technicznego nie ogranicza się do realizacji treści programowych. Oczekuje się bowiem, aby nauczyciel tego przedmiotu był też koordynatorem wszelkich poczynań szkoły w zakresie wychowania przez pracę. W tym zaś względzie istotne znaczenie mają czynności inicjowania, propagowania, organizowania i kontroli działań składających się na istotę wychowania przez pracę. W tej sytuacji inne musi być spojrzenie na sam proces kształcenia i doskonalenia tej grupy nauczycieli wychowania technicznego. Wydaje się, że program kształcenia winien akcentować dochodzenie do:

- a/ wysokiej kultury technicznej,
- b/ układów umiejętności kierunkowych i pedagogicznych,

c/ ukształtowania społecznie pożądanego postawy wobec pracy.

W przypadku kształcenia pedagogicznego program winien obejmować treści wynikające ze współczesnego stanu nauk o pracy, w tym filozofii pracy, psychologii pracy, socjologii pracy i pedagogiki pracy.